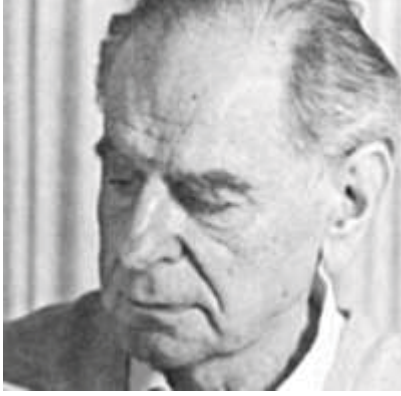

Kuhn, Popper ve 'Sosyal' Bilimler

Zuhal Aslan

zuhala@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Karl Popper
1902 - 1994

Herhangi bir bilimsel topluluğun üyelerini birbirine bağlayan ve onları benzer diğer grupların üyelerinden ayıracak bir şey bulunabilir mi? Thomas Kuhn'a göre bu sorunun cevabı, "evet". Belli bir zaman dilimi içinde bir grubun ya da topluluğun düşünme biçimi ve davranışlarını belirleyen bir dünya görüşü, bir algı dayanağı, bir izlenceler bütünü, bir model olarak tanımlanan paradigma, bilimsel bir topluluktaki üyelerin -ve de yalnız onların- paylaşmış olduğu bir şeydir (Kuhn, 1977; Şimşek, 1997).

Herhangi bir alanda ortaya çıkmış olan sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla ortaya atılan paradigma; sorunları çözmeye başladıkça dikkatleri üzerine toplar, daha çok kişi tarafından kullanılır, kullanıldıkça büyür, güçlenir ve büyüdükçe daha çok kullanılır. Bu süreç sonunda alana hakim olan paradigma; alternatif bir paradigmanın olmaması durumunda sağladığı hakimiyet ile gittikçe din gibi bir bağlılık ortaya çıkarır, her soruna çözüm olduğuna 'inanılır' ve sorgulanamaz hale gelir. Bilim insanları tüm gerçekliği bu paradigma çerçevesinde anlamaya çalışırlar. Kuhn'a göre; herhangi bir alanda sorunlar yığılmaya başlayınca bilim insanları ortaya bir görüş atmakta, bu görüş

sorunlara çözüm olduğu ölçüde kabul görmekte ve yaygınlaşarak alana hakim olmaktadır. Paradigmanın bu hakimiyet süreci, bilim insanları arasında ortak bir görüşün çıkmasına zemin hazırladığı için, ortaya çıkan tüm problemlere de bu paradigma çerçevesinde çözüm üretilmektedir. Oysa Karl Popper'a (1993) göre; her soruna çözüm olabilen, alana tümüyle hakim olan tek bir görüş yoktur. Esas olan; kuramların ortaya atılması, birbirleriyle rekabet etmeleri, test edilmeleri ve sonunda daha iyi olan kuramın diğerlerine tercih edilmesidir. Önemli olan, Kuhn'un vurguladığı gibi eş-doğrultuda düşünme, ortak görüşe zemin hazırlama değil; eleştirel akılçılık ve sorgulamadır. Popper'a göre, bilgiyi ilerletmenin yolu eleştirel akılçılıktır. Oysa Kuhn'a göre, bilime geçişe damgasını vuran şey, eleştirel yaklaşımın bir kenara bırakılmasıdır; eleştiri sadece bunalım anlarında ortaya çıkar (Kuhn, 1977).

Kuhn; bir kuramdaki aykırılık, başarısızlık ve çatışmaların yeni bir kuramın oluşmasına yol açtığını söylemektedir. Bu noktadan bakıldığında Popper ile aynı şeyi söylüyor gibi görünse de, aralarında bir yaklaşım farkı bulunmaktadır: "Tıpkı, zanaatine bağlı bir dülgerin, içinde özel bir çiviye çakmaya elverişli bir çekiç bulundurmadığı için araç çantasını işe yaramaz diye bir yana atmadığı gibi, bilim uygulayıcıları da bir uygunsuzluk duyulduğu için yerleşik kuramı gereksizdir deyip bir kenara atamaz" (Kuhn, 1977). Kuhn'a göre; halen sorunların bir kısmını çözmeye yeten, soruların bazılarını cevaplar verebilen bir kuramı reddetmek için, ortaya çıkan birkaç aykırılık yeterli değildir. Çünkü, halen kuramı ayakta tutmanın yolları bulunabilmektedir. Başka bir deyişle Kuhn, doğrulamacı bir yaklaşım izlemektedir. Oysa Popper'ın izlediği yanlışlamacı yaklaşıma göre; ortaya çıkan tek bir aykırılık, kuramın yanlış olduğunu gösterir ve o kuram reddedilir. Kuhn tespit edilen aykırılıklar sonucu kuramı reddetmezken, Popper reddetmekte; ama her ikisinde de bu süreç yeni araştırmaların başlamasını tetiklemektedir.

Kuramları test edip sorgulayan Popper'a karşın Kuhn'a göre; yürürlükteki kuram (paradigma) sorgulanamaz. Bilim insanlarının amacı; paradigmanın belirlediği çerçeve içinde, bulmaca (puzzle) adı verilen sorunları çözmektir. Bu yüzden; testler, deneyler bu problemlere yöneliktir, yürürlükteki kurama değil. Diğer bir deyişle, kişisel problem çözümleri test edilir. Bu testlerde bir başarısızlık, aykırılık bulunduğu hata kuramda değil, kuramın uygulayıcılarında, yani bilim insanlarındadır; onların yeteneği kusurludur. Kuhn'a göre; teste tabi tutulan, kuramdan çok bilim insanıdır. Popper için önemli olan 'test edilebilirlik', Kuhn'da yerini 'uygulanabilirlik'e bırakmıştır. Kuhn'a göre, çözülecek bulmacalar (puzzle'lar) yoksa, uygulanacak bir bilim de yoktur (Kuhn, 1977).

Her ikisinin de, bilimsel bilginin kazanılması süreciyle ilgilenmeleri, bir kuramın reddedilip yerine başka bir kuramın geçirildiği dinamik bir süreçten bahsetmeleri, kuramla gözlemin yakın ilişki içinde olduğunu vurgulamaları, tarafsız gözlem olacağına kuşkuyla bakmaları, aykırılıkların yeni araştırmaların başlamasına yol açacağını göstermeleri gibi ortak noktaları bulunsa da; Kuhn'a ait şu söz ikisi arasındaki farkı çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır: "Kurama yapılan bir tehdit, bilimsel yaşama yapılmış bir tehdittir." (Kuhn, 1977).

Temelinde insanı ve insanın oluşturduğu süreçleri anlamaya ve açıklamaya çalışan sosyal bilimler açısından, bu iki farklı bilimsel yaklaşım, doğal olarak farklı sonuçlar doğurabilmektedir. İdeolojilerin kural koyucu niteliğini içinde barındıran eleştiriye kapalı disiplinler, kuramı ne pahasına olursa olsun korumaya yönelik

davrandığı ve 'en gelişmiş' olanı yıkmanın birkaç küçük aykırılığın ortaya çıkmasıyla mümkün olmadığı, sorgulanamaz 'en gelişmiş' bilgilerin çevrelediği ve diğer tüm bilgilerin bu tanıdık gelişim çizgisinde ilerlediği bir kısır döngü yarattığı içindir ki; bu alanlarda bilimsel ilerlemenin yeniliklerle değil, öz-doğrulama ile olması beklenmektedir. Oysa ki öz-doğrulama; yürürlükte olanı güçlendirmeye yarayacağı için, zaman içinde değişmez katı kurallar doğuracaktır.

İnsanları basit birer mekanizma gibi değerlendiren bu tür yaklaşımların ulaştığı evrensel gerçekler mümkün müdür? 'Sosyal' olma iddiasındaki bilimler, insan davranışlarını ve bu davranışların nedenlerini ve sonuçlarını zaman ve mekanla sınırlı olarak yorumlayabildikleri için, bu yorumlama sırasında kullanılan tüm kavramlar ve ulaşılan sonuçlar evrensel gerçekler olmaktan çok, o zamana ve mekana özgü bilgi paylaşımları olacaktır. İnsanla çevresi arasındaki ilişki, birbiriyle ilişkili birkaç değişkenin oluşturduğu denklemler sistemi gibi olsaydı; bu denklemler sisteminin çözümü tüm dünya üzerinde yüzyıllar boyunca aynı olurdu.

Belki de bu karmaşıklık nedeniyle herhangi bir bilgi disiplini, insanı, onun yarattığı süreçleri ve kavramları açıklamada tek başına yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden disiplinlerarası çalışmaların, bilginin kazanıldığı dinamik süreci zenginleştirmek açısından büyük katkıları olacaktır.

Kaynakça:

Baudouin, J. (1993). *Karl Popper*. İstanbul: İletişim.

Kuhn, T.S. (1977/1994). *Asal gerilim: Bilimsel gelenek ve değişim üzerine seçme incelemeler*. İstanbul: Kabalıcı.

Şimşek, H. (1997). *21. Yüzyılın eşliğinde paradigmlar savaşı: Kaostaki Türkiye*. İstanbul: Sistem.

Picasso
"Don Quixote"